

Jørgen Smit

Hva er fritt åndsliv?

Norsk Lektorlag har oppfordret departementet til å danne en komité som skulle undersøke de private skolelærers stilling i landet. Departementet har avvist dette. Dette er høyst merkelig og i grunnen ganske oppsiktsvekkende. - Hva er mindre forpliktende enn å nedsette en komité til å undersøke en sak? Hvor mange komitéer blir der ikke dannet til å undersøke alt mulig? Etter en tid kommer komitéen med en lang og detaljert redegjørelse med fotnoter og anmerkninger, med mindretallsavvikelser og flertallskonklusjoner. Behøver derfor noe å bli utført? Det er jo slett ikke tilfelle. Det dreier seg kun om en utredning av saken. Og en utredning er mang en gang bare blitt arkivert, tatt til etterretning. - Hvem kjenner ikke ordet: "Da Fanden ville at der ikke skulle utrettes noe i saken, fikk han nedsatt en komité!" Men departementet ville altså ikke engang ha noen komité til å undersøke saken, da det denne gang gjaldt de private skolene. - Mener departementet at det er helt overflodig å undersøke saken, selv om Norsk Lektorlag ber om at saken skal undersøkes? Mener departementet at den ganske livlige avisdebatt omkring de private skolene i de senere år har vært fort uten at der foreligger noen saklig grunn? Har departementet selv undersøkt saken? Eller er det kanskje slik at man i departementet har en bestemt ufravikelig oppfatning av saken for man har undersøkt den? Er det slik at man i departementet mener: "Dere kan snakke og skrive så meget dere vil. Det forer ikke til noe. Saken er allerede avgjort på forhånd?"

Men så lett og enkelt går det nok ikke.

Redaktoren for Norsk Lærerslags tidsskrift "Norsk Skuleblad", Gunnar Jenshus, har i en redaksjonen lederartikkel (nr. 20, den 19. mai, 1962) sagt tydelig fra hvorledes han betrakter de private skolenes muligheter. Artikkelen er i sin helhet tatt inn i dette nummer av "Mennesket". Redaktør Gunnar Jenshus går altså inn for at de private skolene (også Rudolf Steinerskolene) bør ha rett til fortsatt virksomhet, og at de bør få økonomisk støtte fra det offentlige. - Han mener det bør være et prinsipp uansett den vanskelige situasjon den offentlige skole befinner seg i nu. Særlig viktig er det at han fremhever at det offentlige ikke bør få rett til å ansette lærere ved de private skolene, selv om de får støtte fra det offentlige.

Dette siste er helt vesentlig, da de private skolene i motsatt fall ville gå over til å bli parter av den offentlige skole og således naturligvis helt miste sin eksistensberettigelse.

Redaktør Jenshus' mening er klar, og han har satt den frem slik at den ikke kan unngå departementets oppmerksomhet.

Men trenger departementet å foreta seg noe i denne saken av den grunn?

Her kommer vi til et vesentlig punkt, et viktig problem:

Hva mener vi egentlig med "et fritt åndsliv?"

Fritt åndsliv er noe som kanskje de fleste mennesker i Vesteuropa betrakter som et selvsagt og indiskutabelt gode. Men spør man så hva som menes med det, vil kanskje også de fleste si talefrihet, trykkefrihet, religionsfrihet og forsamlingsfrihet. - Man vil kanskje også nevne flere slike former for frihet, hvor betydningen av frihet er dette rent negative, at der ikke er tvang, ikke sensur, ikke forbud mot å holde moter, ikke forbud mot bestemte former for religion.

Alt dette er utvilsomt meget vesentlig og et stort gode sammenlignet med tilstander som har hersket tidligere og som fremdeles hersker flere steder enten det nu er i Portugal eller i China.

Men er dette nok? Har vi dermed nådd det som er mulig av åndsfrihet? Allerede atenerne kjempet for friheten for over 2 000 år siden. Og det de vant, hadde avgjørende betydning for hele kulturutviklingen videre. Men hva slags frihet var det? Vi må nu se på atenernes frihet som et for lenge siden tilbakelagt stadium.

Storsteparten av befolkningen, slavene, var jo i det hele tatt ikke regnet med. og kvinnene var også skjøvet helt i bakgrunnen.

Og allikevel var det et vesentlig skritt på vei til mer frihet.

Frihet er noe som bare gradvis kan erobres og virkelig gjøres. Og for hver gang et nytt trinn er nådd, er det neste trinn, en høyere grad av frihet, som står for tur.

Vi må nu stille kravet om fritt åndsliv meget høyere og mer on - fattende enn det som nu burde være selvsølgeligheter såsom talefrihet, trykkefrihet etc.

Hva hjelper det å ha talefrihet og trykkefrihet etc. for en forsamling av uproduktive mennesker?

Forutsetningen for et fritt åndsliv er at der i det hele tatt fins åndelig produktivt skapende enkeltmennesker. Og hvis disse er der, kan deres frihet egentlig aldri oppheves ved ytre midler. En fange i lenker kan være mer fri enn fangevokteren som piner ham. Dette er den indre frihet.

Men åndslivets skapende virksomhet kan i høyeste grad trenge tilbake, stenges inne eller lammes med hensyn til samfunnet som helhet. Det skjer overalt hvor det som fins av latente, åndelige, produktive evner, ikke får anledning til å utfolde seg, ikke får tilstrekkelig ytre midler til å yde det mulige. - Med hensyn til fritt åndsliv er det derfor nu ikke lenger nok å si: Enhver kan si og tenke det han vil. Vi må nu stille spørsmålet anderledes: Har vi sorget for at alle de ubrukte evner som fins, får utfolde seg? Har vi sorget for at alle de produktivt skapende enkeltmennesker får tilstrekkelige ytre muligheter til å yde sitt beste for samfunnet? Og vel å merke uten at man på forhånd tvangsdirigerer virksomheten i bestemte partipolitiske retninger?

Hvis man stiller spørsmålet slik, ser man med en gang at fritt åndsliv ikke er noe vi allerede har. Det er noe vi bare gradvis kan virkeligjøre mer og mer av. - Det er noe som krever mot og innsatsvilje. - Der er tregheit og passivitet i den store mengde som i sin likegyldighet i virkeligheten forsinker eller for en tid stanser utviklingen.

Men innsikten i det som er nødvendig, kan åpne nye muligheter. Det mest nærliggende av alt med hensyn til de private skolene, som debatten nu dreier seg om, skulle være å undersøke saken. Hva har de private skolene allerede ydet? Hva yder de nu? Hva kan man vente at de vil kunne yde? Hvilke økonomiske midler har de hatt til sin rådighet? Hvilke økonomiske midler har de? Og hvilke økonomiske midler burde de få, slik at de kan yde mest mulig til hele samfunnet?

Med den velstand man er nådd frem til i Norge i de senere år, kan der ikke være noen tvil om at de tilstrekkelige økonomiske midler er der. Det er utelukkende et spørsmål om disponering av de midler som fins. Det er et spørsmål om hva man vil bruke pengene til, og endelig er det et spørsmål om rettferdighet, at man ikke tvangsdirigerer pengene til formål som er partipolitisk ensidig bestemt, og som ikke lenger er i overensstemmelse med en stor part av skattyternes ønsker.

Førsteutgave:

Mennesket, Bergen, 1962/2

www.joergensmit.org er webbadressen til material av og om Jørgen Smit.
Biografisk material, utgivelser, foredrag, arbeidsplasser o.s.v. utgitt av Rembert Biemond